Vesa Heikkinen – Harri Mantila: Kielemme kohtalo
Gaudeamus, Helsinki, 2. kiadás. 2013. 235 o.
ISBN 978-952-495-188-3

Napjainkban a felgyorsult információáramlásnak köszönhetően mind a kultúra, mind a nyelv sosem látott léptékben, dinamikusan fejlődik, formálódik. Részben ennek köszönhető, hogy az angol egyeduralkodó szerepet tölt be a világ nyelvei között, s igen nagy befolyással van más nyelvek fejlődésére. Sokak fejében megfordul, vajon nem hátrány-e ez a hatás, amely a jövőben a kisebb nyelvek hanyatlásához, esetleg kihalásához vezethet.

Az idegen nyelvek és kultúrák hatása befolyásolhatja a nyelv belső fejlődését, vannak olyan területek, amelyek könnyen, s vannak, amelyek kevésbé változnak. Ennek a változásnak a mai állapotát, s a finn változásának különböző aspektusait mutatja be Vesa Heikkinen, a Kotimaisten kielten tutkimuskeskus [Honi Nyelvek Kutatóközpontja] munkatársa, valamint az oului egyetem professzora, Harri Mantila közös műve. A *Kielemme kohtalo* [Nyelvünk sorsa] című mű első ízben 2011-ben látott napvilágot, s 2013-ban érte meg a második kiadását. A mű hat fejezetében a szerzők felvázolják az aktuális nyelvpolitikai helyzetet, a nyelv mai állapotát, a finn nyelv különböző területeit, s végül kísérletet tesznek annak megválaszolására, hogy milyen lesz a finn nyelv 2049-ben.

1. A szerzők a nyelvművelés feladatát, a finn nyelvről folytatott diskurzust vázolják fel a mű első fejezetében (*Kielihuolia ja rappiopuheita* [Nyelvi gondok, pusztuló beszédek], 17–46). A szociális médián keresztül a világ soha nem látott módon szélesedik ki előttünk, s ez a nyelvhasználat lehetőségeit is tágítja. Ez az oka annak, hogy a köznyelv nagyon gyors ütemben változik, manapság egyre több beszélt nyelvi forma, s egyre több idegen szó kerül a finnbe (is). A standard köznyelvre nagy hatást gyakorolnak a különböző rétegnyelvek is, a határok kezdenek elmosódni. A nyelvművelés 1998-ban leszögezte, hogy a finn társadalomnak szüksége van egy általános, normalizált nyelvváltozatra, azonban a különböző nyelvi rétegekkel – pl. az egyes speciális területek szókincsével – a nyelvművelésnek nem dolga foglalkozni. 2011-ben viszont feladatául tűzte ki a nyelv gyors változásának vizsgálatát, azért, hogy képes legyen aktuális útmutatásokat adni a nyelvhasználathoz.

A szerzők felhívják a figyelmet, hogy a köznyelv tulajdonképpen senkinek sem az anyanyelve. Leghamarabb mindenki az otthon kapott minták alapján fogja a beszélt nyelvet elsajátítani, s csak azután, a tanulás és szocia-

lizálódás útján fogja a köznyelvet használni. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a köznyelv igazodik a nyelvhasználók igényeihez.

A nyelv bürokratizálódása egyre inkább eltávolodik az átlagos nyelvhasználótól. Példaként említik, hogy a megyei feladatok változásával a közismert *lääni* 'megye' szót helyett a hivatalnokok egy kevésbé érthető fogalmat, az *aluehallintovirasto* 'területi közigazgatási hivatal' próbálnak erőltetni, amelyet gyakorlatilag senki sem használ a hétköznapi nyelvben.

A szerzők felsorolják azokat a nézeteket, amelyek miatt sok nyelvművelőben az a kép él, hogy a finn rövidesen ki fog halni: (1) megugrott az idegen nyelvek hatása (angol, japán, spanyol és a Finnországba vándorolt népesség anyanyelvei), (2) egyre több beszélt nyelvi formát használnak az írott nyelvben, (3) a megváltozott szokáskultúrának köszönhetően a káromkodás abszolút része a hétköznapi nyelvnek, (4) kevésbé ellenőrzik az írásokat, emiatt előkészületlen szövegek kerülnek a nyilvánosság elé, (5) a nyelvművelés normái egyszerűsödnek, gyengülnek, (6) a nyelv változásait rossznak tartják. Ezekkel ellentétben Mantiláék szerzők korántsem látják vészesnek a finn helyzetét; leszögezik, hogy a finn nyelv távol áll a kihalástól, s ez még hosszú ideig így is lesz.

2. A következő fejezetben (*Kirjavoituva kielimaisema* [Színesedő nyelvi táj], 47–70) Finnország aktuális nyelvi helyzetéről olvashatunk, amelyet különböző statisztikai adatok szemléltetnek. Finnországban manapság 150 különböző nyelvet beszélnek – ez a szám 1999-ben 120 volt. Ennek oka természetesen a folyamatos bevándorlás, amely számos kérdést felvet az integrálódástól a multikulturális környezeten át a munkavállalásig. Napjainkban a finn állampolgárok 90%-a beszéli anyanyelveként a finnt, s 5,6% a svédet, a második hivatalos nyelvet. A harmadik legnagyobb beszélt nyelv az orosz, s már felmerült az a kérdés is, hogy Kelet-Finnországban második nyelvként nem az oroszt kellene-e tanítani a svéd helyett. A svéd tanulás kötelező jellegét sokan értelmetlennek látják, hiszen a finnek angol nyelvtudása átlagban jobb, mint a svédtudásuk. Az angol voltaképpen kiszorította a svédet, s a finnek nyelvtudása gyakorlatilag csak erre korlátozódik. Manapság egyre több területen emelkedik a finn mellé, néhol meg is előzi annak használatát. Jól kifejezi ezt a következő idézet egy oului fiataltól: „Néha könnyebb kifejezni a dolgot angolul, mert nincs finn nyelvű megfelelője."[1]

[11] „Joskus on helpompi ilmaista asia englanniksi, suomenkielistä vastinetta ei vain löydy."

A szerzők az angol, a svéd és az orosz nyelv közötti viszonyt is elemzik, s azt a következtetést vonják le, hogy az angol a reklám, az orosz a vevők, a finn és a svéd pedig a hivatalos információk nyelve. Ebben a fejezetben röviden tárgyalják a számi és a roma, valamint a jelnyelv helyzetét is.

3. A harmadik fejezetben az angol nyelv hatásáról szóló teóriákat vizsgálják meg a szerzők (*Kirppuja ja killereitä* [Bolhák és csapdák], 71–110). Ma a *lingua franca* egyértelműen az angol nyelv. Az angol globális egyeduralma az 1940-es években vált szükségessé, amikor világszerte elindult a globalizálódás, az emberek többet kezdtek utazni, s egyre több vállalat vált nemzetközivé. A kutatók egy része szerint az angol ún. *globish* változata a világnyelv, mivel nincs egységes angol nyelv. Az angol is különböző változatokban él, gondoljunk például a különböző akcentusokra (brit, amerikai, ausztrál, nigériai stb.). A *globish* az angol egyszerűbb, „lebutított" változata, amelyet a nem anyanyelvű angol beszélő használ. Finnországban is az angol ezen változata terjedt el. Az angol finnre tett nagymértékű hatását nem lehet megkérdőjelezni, sokan már manapság is az angolt használják munkahelyükön. A pesszimistább kutatók szerint Finnországban az angol még inkább kiterjeszti határait, és a mindennapi életben is átveszi a finn helyét.

Az identitás és a nyelv kapcsolatáról szóló diskurzus is megjelenik ebben a fejezetben, hiszen a szerzők szerint ezek összetartoznak. Példaként említik a finn és a svéd identitás közti különbséget, hiszen kulturálisan is és a két ország természeti adottságát tekintve is igen közel álló nemzetekről beszélünk, nyelvileg azonban rendkívül távol vannak egymástól. A szerzők ezt a nyelvi különbséget határozzák meg a finn és svéd identitás elválasztásához. Azt is leszögezik, hogy egy nyelv kihalása nem a beszélők számától függ, hanem attól, hogy a gyerekek beszélik-e azt az adott nyelvet, kivel, s milyen körülmények között használják azt.

4. A könyv talán legizgalmasabb fejezete a *Suolannin alkeita* [A *suolanti* kezdetei] (111–138) címet kapta. Ebben a fejezetben az ún. *suolanti* nyelvvel, vagyis a finn és angol nyelv keverékével (*suomi* + *englanti*)[2] ismerkedhet meg az olvasó. A szerzők érdekes, néha meghökkentő példákon keresztül mutatják be, hogyan befolyásolja az angol a finn szókincsét és szerkezetét, s mindez milyen hatással van a nyelvhasználatra.

Mindig is természetes volt, hogy a nyelvek szókincse változik a leggyorsabban, nagyon könnyen kerülnek be új jövevényszavak, s kopnak ki a régi-

[2] A szójáték tovább fokozható: *suo* 'mocsár' + *land.*

ek. Míg a múltban germán, balti, szláv és indoeurópai jövevényszavak kerültek be a finnbe, manapság az angol jövevények a legdominánsabbak, s ez a világ számtalan más nyelvére is ugyanígy jellemző. Kismértékben más nyelvekből is érkeznek jövevényszavak, gondoljunk csak a nemzetközi konyhára, pl. olasz *tiramisu*, spanyol *chili*, *guacamole*, *gazpacho* stb. A közösségi média előretörése számos szót teremtett a finnben (is), pl. *surffata* 'szörfölni', *meilata* 'mailezni' , *twitata* 'twittelni', *moderoida* 'moderál' stb. A manapság divatos tv-csatornákkal számos idegen eredetű rövidítés került a nyelvbe, pl. *full hd*, *hd ready*, *mpeg*, *hdmi*, *dlna* stb. A vezeték nélküli adatátvitel is hasonló problémát okozott, pl. *3G*, *wlan*, *gsm*, *gprs* stb. Manapság a bankkártyák fajtáit a következő szavakkal különböztetjük meg: *debit* 'betéti kártya', *credit* 'hitelkártya'.

Az angol nemcsak a köznyelvi, beszélt nyelvi szókincsre hat, nagyban befolyásolja a tulajdonneveket is. Egyre megszokottabb, hogy a finn vállalatok angolra cserélik nevüket, pl. a *Savonlinna Puhelin* cég *Blue Lake Communication*ra változtatta a nevét – ez a magas minőséget és az ügyfélközpontú információtechnológiát volt hivatott kifejezni. A szerzők szerint teljesen elfogadott, hogy a kis helyi cégek is angolosítják nevüket. Manapság a gyerekek is egyre jobban hozzászoknak ehhez a trendhez, elvégre számtalan játék neve idegen eredetű, pl. *My Little Ponny*, *HotWheels*, *Zhu Zhu Pets*, *Littlest Petshop* stb. Számos újság, magazin, stadion, sportesemény neve is angol, pl. *Event, MyScience, Exclusive, Hs Next, Finnair-stadion, Your move*.

Az új jövevényszavak általában tükörfordítással jönnek létre, pl. ang. *mouse* > fi. *hiiri* 'egér', ang. *net* > fi. *verkko* 'háló', ang. *barfly* > fi. *baarikärppänen* 'bárlégy',[3] ang. *couch potato* > fi. *sohvaperuna* 'kanapékrumpli'[4] stb. Azonban finnül nem minden esetben egyértelmű a tükörfordítás szemantikája. Erre kiváló példa a finn *lähiruoka* 'helyi étel' szó, amely az angolban három egymástól jól elkülöníthető kifejezésnek felel meg: *local food* 'helyi étel', *regional food* 'regionális étel', *food patriotism* 'étel patrotizmus'. A finnek számára sem világos, hogy a *lähiruoka* szó csak a helyben termelt ételeket jelenti, vagy a hazai ételeket is.

Az angol hatása érezhető a finn szerkezetében is. A szerzők példaként említik az *-e* és *-s* végű szavakat. A *live* 'élő' ragozásában az *e* nem nyúlik, pl. *livenä* (nem *lipeenä*, *liveenä*), a *Dallas* pedig csak egy *-i* hangot kap *(Dallasista,* és nem *Daltaasta)*. Tehát kialakulóban van az *-e* és *-s* végű névszók új típusa, amelyek nem követik a régi mintákat. Ezzel ellentétben az

[3] Az a személy, aki gyakran látogatja a bárokat.
[4] Az a személy, aki egész nap a televíziót nézi.

igék ragozása ugyanúgy alakul, ahogyan az irodalmi nyelvben, pl. *maalata* 'fest' : *maalaan* 'festek', *googlata* 'guglizik' : *googlaan* 'guglizok', *zoomata* 'zoomol' : *zoomaan* 'zoomolok'.

Néhány változás megfigyelhető a morfológiai szerkezetben is. A korábbi genitivusi formák helyett manapság egyre divatosabb helyhatározós formákat használni, pl. *kuulemme kappaleen Juice Leskiseltä* 'egy számot hallgatunk Juice Leskinentől' vö. *kuulemme Juice Leskisen kappaleen* 'Juice Leskinen számát hallgatjuk; '*tässä on kastike kalalle* 'ebben szósz van a halhoz', vö. *kalan kastike* 'halszósz'; *äiti nelivuotiaalle pojalle* 'az anyja egy négyéves fiúnak, vö. *nelivuotiaan pojan äiti* 'egy négyéves fiú anyja'. Tehát ezekben az új szerkezetekben az angol posztpozícióknak megfelelő helyhatározókat használják a finnben.

Megdöbbentő, hogy a már meglévő frázisok helyett az angol tükörfordítást használják, pl.

This is not the whole story. > Tämä ei kuitenkaan ole koko tarina.
vö. *Tässä ei kuitenkaan ole vielä kaikki.*
'Ez nem az egész történet.'

This is the best day ever. > Tämä on paras päivä ikinä!
vö. *Tämä on kaikkien aikojen paras päivä.*
'Minden idők legjobb napja.'

A finntől korábban teljesen távol álló névelők használata beférkőzött a beszélt nyelvbe: határozott névelőként használják a fi. *se,* ang. *the*, *that* szavakat, pl. *mutta* ***the*** *totuus on, että…* 'de az igazság az, hogy…', határozatlanként pedig az fi. *yks* 'egy' szót, pl. ***yks*** *tyyppi kerto mulle* 'egy pasi (ezt) mondta nekem'.

A finn helyesírás változásáról is írnak a szerzők. A korábban idegen [b], [c], [d], [g], [f] hangok kezdenek teljesen megszokottá válni. A [k] hangot gyakran c betűvel jegyzik.

5. Az ötödik fejezet (*Murteiden maistelu* [A nyelvjárások kóstolgatása],[5] 139–162) a beszélt és írott nyelv kapcsolatát boncolgatja. Manapság az internet világában nem lehet már élesen elválasztani a kettőt egymástól, ezek egyre jobban összekapcsolódnak. Habár a beszélt nyelvi divatszavak többnyire

[5] Vö. *murteiden taistelu* 'a nyelvjárások harca'. A 19. század elején az értelmiség egyik tábora a nyugati, másik a keleti nyelvjárások alapján kívánta megteremteni az irodalmi nyelvet. Végül a kompromisszumos megoldás győzött, bár sok esetben a keleti nyelvjárások javára billent a mérleg.

csak szalmalángúak, néhány közülük a köznyelvbe is bekerül, pl. a *kiva* 'klassz' szó lehet többek közt *bueno*, *chilli*, *muksakka*, *helmi*, *über*, *pjade*, *jabou* (ezek angol, svéd, német, arab, szomáliai „jövevényszavak"). Az idegen nyelvek mellett a nyelvjárások is nagyon fontos hatást gyakorolnak a finn beszélt nyelvre, pl. a tővéghangzó vagy az *i*-végű diftongusok utolsó tagja kiesik (*kaks,* vö. *kaksi* 'kettő'; *punanen,* vö. *punainen* 'piros'), s szintén megrövidül az inessivus is (*täs paikas,* vö. *tässä paikassa* 'ezen a helyen'). Általános a többes szám első személyben a passzív alak használata (*me mennään,* vö. *menemme* 'menjünk'). Egyre több finn fiatal számára érték a saját nyelvjárása, s az interneten is sokan beszélnek a nyelvjárások megőrzésének és használatának fontosságáról. A szerzők szerint a fiatalok számára a nyelvjárás az identitásuk záloga.

Az interneten megjelenő írások sokszor nemcsak egy nyelvjárás sajátosságait használják, hanem több nyelvjárás jellemzőit találjuk egy-egy szövegben. Ezt a szerzők új nyelvjárásnak nevezik, ezek fórumai az internetes oldalak.

6. Az utolsó fejezetben (*Uutta suomea päin* [Az új finn nyelv felé], 163–198) a nyelv további fejlődéséről olvashatunk. A szerzők többször hangsúlyozzák, hogy finn nyelv életerős, nem fog kihalni, nincs ok aggodalomra. Azt is leszögezik, hogy a jövőben a nyelvművelés feladata, hogy általános mintát kínáljon a standardizált köznyelv segítségével, amelyen keresztül vizsgálni lehet a nyelv változásait. Kiemelik, hogy a változás a nyelv természetes velejárója, amely ellen nem lehet tenni.

A szerzők szerint továbbra is fontos szerepet fog kapni a szóképzés, amely nem fogja kikerülni a jövevényszavakat sem, pl. *blogi* 'blog', *bloggaaja* 'blogger', *bloggaaminen*, *bloggaus* 'blogolás'. Az *-in* és *-e* főnévképzők manapság is igen produktívak, pl. *keskitin* 'hub, középpont', *kohdistin* 'kurzor', *osoitin* 'jel', *eväste* '(számítógépes) süti', *tunniste* 'fájlnév'. Nagyon fontos a fokváltakozásban történő változás. A *pp : p, tt : t, kk : k* mintájára (pl. *hakata* 'üt' : *hakkaan*) megjelenik a *gg : g* és *bb : b* fokváltakozás is:, *blogata* 'blogol : *bloggaan, lobata* 'lobbizik' : *lobbaan* stb. Ezt már az új finn nyelvtanokba is fel lehetne venni.

7. Végül (*Loppukohtaus*, 199–208) a szerzők bemutatják, hogy milyen lesz a finn nyelv 2049-ben. A szerzők hat pontban foglalják össze víziójukat: (1) A finn továbbra is életerős nyelv lesz, amelybe teljesen beépülnek a jövevényszavak. (2) A nyelv szerkezete lassan változik. (3) A kultúra és a társadalom változásával új nyelvhasználati szokások születnek. (4) A nyilvános-

ság előtt használt finn a jövőben még változatosabb lesz. Az adott szituáció fogja eldönteni, hogy a nyelv melyik változatát használják. (5) 2049-ben is fognak a nyelv elszegényedéséről és kihalásáról beszélni. A tudomány és a gazdaság angol nyelvűvé válik, egyre több olyan hobbi lesz, amelynek az angol lesz a szókincse. (6) A nyelvművelés is változik, hangsúlyozni fogják az egységes köznyelv jelentőségét. A normalizált köznyelvnek is több változata lesz.

A mű utolsó részében a szerzők nyelvtudásuk szerint sorolják különböző osztályokba a nyelvhasználókat. A legmagasabb szinten *(ylin kerros)* azok állnak, akik ismerik a finn különböző nyelvváltozatait (pl. a gazdasági, a jogi vagy a hatósági nyelvváltozatokat). Sikeresek a munkájukban, a felsőbb körökhöz tartoznak, kiválóan beszélik az angolt. Középszinten *(keskikerros)* állnak azok az állampolgárok, akik képesek megérteni a köznyelvet, megfelelően beszélnek más idegen nyelv(ek)et, sikeresek az iskolában és a tanulásban. Ez a réteg a média legnagyobb fogyasztója. A következő szinten, az utca szintjén *(katutaso)* állnak azok az állampolgárok, akik írásban is a beszélt nyelvet használják, s a köznyelven megfogalmazott írások megértése gondot okoz számukra. Általában valamely alkultúrához tartoznak, s a tanulásban is gondjuk akad. Sokan közülük alacsony bért kapnak vagy munkanélküliek. A pinceszint *(kellarikerros)* képviselői az állam hivatalos nyelveit rosszul vagy egyáltalán nem ismerő bevándorlók. Az ebbe a rétegbe tartozó állampolgárok nem feltétlenül tudnak írni és olvasni. Ez a réteg kiszorul a társadalomból.

A könyvet a Hivatkozások jegyzéke (209–214), az Irodalomjegyzék (215–228), a Tárgymutató (229–234) és a Szerzők bemutatása (235) zárja.

A *Kielemme kohtalo*-ban feldolgozott problémák nem egyediek, nem csak a finn nyelvet érintő esetek. Az idegen nyelvek, főként az angol nagymértékű hatása egyre inkább globális problémát okoz, amely – mint Vesa Heikkinen és Harri Mantila rámutatott – nem feltétlenül jelent fenyegetést a nyelvekre. Szívből ajánlom ezt a könyvet minden olyan olvasónak, aki egy izgalmas, érdekes könyv segítségével szeretné elmélyíteni ismereteit a mai finn nyelv állapotáról.

BUZGÓ ANITA